

ר' יונתן רזיאל

חובת אבי הבן במילת בנו

א. רקע

השאלה שעומדת לפנינו מתעוררת לאור התופעה השכיחה, שאבות שאינם מוחלים משתדלים ליטול חלק פעיל במילת בנם. הביטוי המעשי לכך הוא, שהמוהל מניח את המגן על האבר ואבי הבן מברך וחותר את הערלה ואז המוהל ממשיך בפריעת, מציצה וחבישת האבר.

ננסה לברר האם יש בהשתדלות זו משום הידור או חובה? האם נאמר ש"שלוחו של אדם כמותו" וסג' במינוי מוהל שליח? אולי נאמר ש"מצוה בו יותר משלוחו"? או שמא בעצם ארגון סידרי ברית המילה יצא האב ידי חובתו המלאה?
הסוגיה של שליחות רלוונטית למצוות רבות, כמו בניית סוכה או אפיית מצות, אלא שמטעמים מובנים, בנדון דידן, ההשלכות חמורות יותר, משום שביצוע מילה במתכונת זו עלול להביא למצבים לא נעימים:

1. אבי הבן אינו חותר את כל העור שמעל המגן ומשאיר שיעור ערלה שמעכב. (הסימן לכך הוא שהמגן אינו נופל מיד לאחר החיתוך אלא מוחזק על ידי כמה מילימטרים של ערלה).
2. מגיעים לקצה האיזמל עוד בטרם נחתכה כל הערלה כך שרק מחציתה הורדה.
3. מוהלים רבים נוהגים להשתמש ב-"מספרי איתושי" (מספריים עם שיניים) כדי לתפוס היטב את הערלה בשעה שאבי הבן חותר. יתכן שמכשיר זה גורם לאי נעימות רבה, ואם נתחשב בעיכוב היתר של התינוק על ברכי הסנדק, ניתן לקבוע שהנימול סובל באופן זה, יותר ממה שהיה סובל אם המוהל היה מבצע את הברית לבדו.

בשני המצבים הראשונים, המוהל חייב לסיים את המלאכה במספריים בעוד שהתינוק מדמם ובוכה.
(ישנו מצב רביעי - כשיש אבות זריזים במיוחד, קורה שהם חותכים לא רק את הערלה אלא גם את עצמם או את הסנדק או המוהל, וכותב מאמר זה נושא על בשרו עד היום צלקת שהיא עדות לזריזות הזאת - בבחינת "בדמיק חיי"!)
כמובן שישנם אבות מיומנים אשר מבצעים את החיתוך במהירות ובבטחון מבלי להגיע לאחד המצבים שפורטו לעיל, ואף על פי כן ראוי לעיין בהיבטים ההלכתיים של תהליך זה. בעזרת החונן לאדם דעת, נשתדל להציג את הסוגיות הקשורות לשאלה זו.

ב. מהות חובת האב והבן

כל מצוות הבן על האב, אנשים חייבים ונשים פטורות. מאי כל מצוות הבן על האב? ... אמר רב יהודה הכי קאמר - כל מצוות הבן המוטלות על האב לעשות לבנו, אנשים חייבים ונשים פטורות. דתנו רבנן האב חייב בבנו

למולו, לפדותו, ללמדו תורה ולחשיאו אישה וללמדו אומנות. ויש אומרים אף להושיטו למים. למולו מנין? דכתיב: "וימל אברהם את יצחק בנו" והיכא דלא מחליה אבוח מחייבי ביה דינא למימחליה, דכתיב: "המול לכם כל זכר", והיכא דלא מחליה ב? דינא מחייב איחו למי מהל נפשיה ואת עצמה דכתיב: "וערל זכר אשר לא ימול את בשר ערלתו ונכרתה" (קידושין כט ע"א).

מתוך לשון הברייתא (יכל מצוות הבן המוטלות על האב) עולה - שהבנים, הם שחייבים בקיום המצוות הללו, אלא מפאת קטנותם הסמיכה התורה את האבות למלא את חובתם עבורם, מעין שליחים של ילדיהם. וכן מפורש בעיקר תוספות יום טוב ופרק א משנה ז' "ועיקם התנא את לשונו, לומר דמצות הבן הם".

היחסים בין האב לבנו בענין חיוב המילה. תוארו בספר המצוות לרמב"ם. בצורה שונה, כמצוה עשה רטו כותב הרמב"ם:

שצונו למול את הבן והוא אמרו יתעלה לאברהם: "המול לכם כל זכר" וכתוב בתורה שהוא בכרת מי שמבטל מצוה זו.

מאמר זה מוקשה לפחות משלושה טעמים:

1. ספר המצוות דן בדרך כלל בעיקרי חיובי המצות, וכפי שהוכח לעיל מהמשנה, עיקר החיוב במצוה זו הוא על הבן ולא האב, ותמוה למה מזכיר הרמב"ם את אחריות האב בלבד.

2. כיון שהזכיר את חובת האב, מדוע הרמב"ם אינו מביא את הפסוק שמקשר את האב לבנו, דהיינו: "וימל אברהם את יצחק בנו" (כמו שמובא בברייתא), במקום הפסוק שחביא, "המול לכם" (העיר לי מרן ראש הישיבה שליט"א שזו אינה קושיה כלל משום שדרכו של הרמב"ם לשנות מלשון הברייתא במידה וקיים פסוק אשר "מתאים" יותר).

3. מלשון ספר המצוות נראה שהאב חייב כרת אם התרשל במצוה זו, אך לית מאן דפליג שהיחיד שחייב בעונש זה הוא הערל כשיגדל, בעוד שאבי הבן רק ביטל מצות עשה.

בתרגום החדש של הרב קאפח, פיסקה זו מובאת בשינוי לשון: "והוא שציונו להמול שנאמר: 'המול לכם כל זכר'". לפי גירסה זו בטלות כל הקושיות דלעיל, משום שהחובה הבלעדית עכשיו היא על הבן כפי שרומז הפסוק, ובסופו של דבר הוא יענש בכרת על אי קיומה. מעניין שנושאי כליו של הרמב"ם אינם עומדים על הסתירות הגלויות הללו, ואולי לפניהם היתה הגירסה המתוקנת.

יש שמשערים ששינוי הגירסאות משקף חזרה של הרמב"ם בין מהדורה קמא (שחיבר בשנות ה-20 לחייו) ומהדורה בתרא (שחיבר בשנותיו האחרונות) ויתכן שהשינוי, במידה וקיים, תלוי בשאלה: מה היחס בין חיובו של האב לבין חיובו של הבן.

סיוע נוסף לגישה שעיקר החיוב הוא על הבן נמצא במחזור ויטרי (סימן תקו - הלכות מילה) שמשביר שנותנים את היין לתוך פי התינוק וכותב:

המברך צריך שיטעם וכל שכן מי שמברכים עליו שצריך ליהנות מכוס של ברכה שבא על ידו, ולכן מטיף בפי הילד.

האור זרוע (ריש פסחים עמוד 114 מהדורת מאור הגליל) כותב שאותיות ברית = תרי"ב, לרמוז שהבן קיים עכשיו מצוה אחת ועוד תרי"ב מצוות מחכות לו ("כניסה לברית" היא תחילת הדרך).

הר"י פרלא בביאורו לספר המצוות לרס"ג (עשה לא עמוד קפח) כותב רעיון דומה:

הרי להדיא דאפילו בקטנותו עיקר חובת המצוה דקטן גופיה הוא דרמיא עליה ובמקום שהוא פטור פקע המצוה גם מאותן שנצטוו לעשות תחתיו.

על אף האמור לעיל, לא נוכל לצמצם את חובת אבי הבן לתפקיד טכני של "מכניס" לבריתו של אברהם אבינו. הסוגיה בקידושין מביאה פסוק כדי לבסס את אחריותו של האב, ואפילו אם הפסוק הובא כאסמכתא בעלמא, עובדה זו מעלה את חשיבותו של האב מעבר לזו של בונה סוכה (דהיינו של הכשר מצוה בלבד).

השולחן ערוך בריש הלכות מילה (יורה דעה רס, א) כותב: "מצות עשה לאב למול את בנו, וגדולה מצוה זו משאר מצוות עשה". הרמב"ם בהלכות מילה (פרק ג הלכה א) כותב:

והמל מברך "וצונו על המילה" - אם: היה מל בן חבירו, מל בנו - מברך "וצונו למול את הבן", ואבי הבן מברך ברכה אחרת - "וצונו להכניסו בבריתו של אברהם אבינו" שמצוה על האב למול את בנו יתר על המצוה שמצווין כל ישראל שימולו כל ערל שביניהן.

כידוע מתוך סוגיות שונות בברכות, פסחים ושבת, הלשון "לי" משקפת חובה אישית יותר (כמו "לעשות מעקה", "לקבוע מזוזה", "לעסוק בדברי תורה"), לעומת הלשון "על" שמבטאת חובה כללית (כמו "על ביעור חמץ"), ונראה מפסיקת הרמב"ם שהיתרון שניתן לאבי הבן הינו איכותי ולא רק כמותי.

אולם ברמב"ם (מילה פרק ב הלכה א) ובשולחן ערוך (יורה דעה רס, א) נפסק: "שהכל כשרים למול, אפילו עבד, אשה וקטן" ודין זה הוא **לכתחילה** בלא צורך בהטפת דם ברית. פסק זה קשה משום שבדרך כלל אין ממנים שליח משלושה אלו. במיוחד הדבר קשה לאור העובדה שהם אינם מצויים במילה כלל. ולא זו בלבד, אלא שהרמב"ם (שם) והשולחן ערוך (שם) פסקו שמילת עכו"ם כשרה בדיעבד, ואם כן היכן נכנסת לתמונה החובה המיוחדת של האב?

שאלה זו עלתה לפני החתם סופר (שו"ת חתם סופר יורה דעה רנה) שהסביר שהנימול אינו נחשב לערל למרות שמצוות המילה לא התבצעה, כלומר שקיים חילוק בין מעמד הברית לבין הסטטוס של הנימול (עיין במאמרו של הרב משה נריה בענין זה בתחומין יא). בכל המקרים הללו הילד יצא מגדר של ערל לגדר של נימול כהלכה; אבל מצוות המילה לא קוימה. חילוק זה מחודד עוד יותר על ידי הגאון הרוגוצ'בר בשו"ת 'צפנת פענח' (סימנים קנב ורסה) ובפירושו לברכות (פרק יא משנה ה), הרוגוצ'בר מרחיב וכותב שבענין ברית מילה ישנם שלושה חיובים:

א. למול - וזה חיוב החל על האב בלבד והוא חד פעמי ביום השמיני. [כך מיושבים יפה דברי הירושלמי ראש השנה פרק א שכותב שאין "בל תאחר" במילה לאחר יום השמיני, מכיוון שהיא אינה ניתנת לתשלומים - כלומר אין אפשרות לקיים אותה לאחר הזמן. (מכוח הפסוק "וימל אברהם את יצחק בנוי")]

ב. שלא יהיו ערלים - וזה מחייב את בית הדין, שהם הנציגים של כלל ישראל, מכוח הפסוק: "המול ימול לכם כל זכר". ראה פירוש המשניות להמב"ם (שבת סוף פרק יט): "וכן כל מי שרואה ילד ערל ולא מלו הרי הוא עובר על מצות עשה עד שימול אותו".

ג. להמול - להשאיר נימול כל החיים וזה מחייב את הנימול בעצמו. [זה מסביר את הגמרא במנחות (מ"ג ע"ג) המספרת שדוד המלך שהה במרחצאות ואמר: "אוי לי כי אני ערום ממצותי", נסתכל במילה ונתישב דעתו ואז חיבר "למנצח על השמינית"].

מהאמור לעיל יוצא, שלאבי הבן ישנו חיוב מיוחד, מעבר לכל אדם אחר, למול את בנו והשאלה היא כיצד יוכל לקיים חיובו זה? האם חיוב זה הינו אישי-פיזי כמו תפילין, המחייב אתו למול במו ידיו? או אולי הוא דומה לרוב מצוות עשה שניתן לקיימן על ידי שליח? ושמה קיימת אפשרות שלישית?

ג. שליחות במצות מילה

קיימות שלוש גישות עיקריות:

1. אין שליחות במילה ואבי הבן חייב למול.
2. יש שליחות במילה.
3. אין שליחות במילה ואבי הבן אינו חייב למול.

1. אין שליחות במילה

באור זרוע סוף הלכות מילה (סימן קצ"ט סעיף ה) כתוב:

והיכא שהאב יודע למול אסור לו להניח לאחר שימול לפניו בלא רשותו דמצוה עליה דאב המיא.

ובפסקי הרא"ש במסכת חולין (פרק ו סימן ח):

מעשה באחד שאמר למוהל אחד שימול את בנו וקדם אחר ומלו, ותבע הראשון שאמר לו האב למולו מן השני עשרה זהובים. ופטרו רבינו תם דאמר בבבא קמא (נד ע"ג) "כל מידי דלית ביה חסרון כיס לא עבדינן שליחותיהו" ואפילו אם תפס מפקינן מיניה, דכיון שהיה שם בשעת המילה וענה אמן וגדול העונה אמן יותר מן המברך ואם לא ענה אמן איחו דאפסיד אנפשיה.

בשם רבינו תם מובאים טעמים נוספים וממשיך הרא"ש וכותב:

ובלאו הנך טעמי דרבנו תם, נראה לי לפטור המוהל דאף על פי שאמר האב למוהל אחד למול את בנו, לא זכה באותה המצוה לחייב אחר אם קדם

ועשאה ולא דמיא לכיסוי (הדס) שאמרה התורה: "ושפך וכסה" - מי ששפך - יכסה, וכן האב שחייב למול את בנו ורצה למולו וקדם אחר חייב, אבל אם אין האב רוצה למולו, כל ישראל חייבין למולו, ובדבור שאמר האב למוהל לא זכה למצוה לחייב לאחר אם קדמו.

כך פסק בן הרא"ש, בטור יורה דעה (סימן כח). "ואם נתנו (למוהל) בן למול וקדם אחר ומל אותו אין חייבין אותו דלא עבדינן שליחותיהו" וכן פסק הרמ"א (חושן משפט שפ"ב, א): היה לו בן למול ובא אחר ומלו חייב ליתן לו עשרה זהובים, אבל נתן לאחר לימול ובא אחר ומלו פטור. חשי"ך על אתר (שפ"ב סי' ז) כותב:

ומוכח מדברי הרא"ש דמי שהוא מוהל אינו רשאי ליתן את בנו לאחר למוהל וחייב הוא בעצמו למוהל דומיא דכיסוי הדם דמי ששפך הוא יכסה וכן משמע מדברי הרמב"ם ריש הלכות מילה דמצות עשה זה מוטל על האב תחילה והכי משמע. פשטא דש"ס (קידושין כ"ט ע"א): "האב חייב בבנו למולו, מנלן? דכתיב: 'וימל אברהם את יצחק בנו'". וכתבתי זה לפי שראית כמה אנשים מכבדים אחרים למול את בניהם אף שהם בעצמם יכולים למול ולדעתי הם מבטלים מצוות עשה! ויש לבית דין לבטל הדבר הזה.

קצות החושן (סימן שפ"ב) מסכים:

מדברי הרא"ש שפיר מוכח שלא מהני שליחות במצות מילה שעל האב דאי נימא שלוחו של אדם כמותו בזה, אם כן כי היכי דאם היה האב עצמו רוצה למוהל ובא אחר וקדמו דחייב לשלם עשרה זהובים הכא נמי אם נתנו לשלוחו... והשתא שבא אחר הרי אינו שלוחו.

וכן כתב החכמת אדם (בית אדם, איסור והיתר סימן ז) על חשי"ך הנ"ל:

ונראה לי דבודאי אין כוונת חשי"ך שהוא מצות עשה בפני עצמו... אלא שביטל ענף מן המצוה.

סיכום: מכל האמור לעיל ואליבא דפוסקים החשובים הללו, נראה שמצות האב היא בגופו ולא ניתן לקיימה אלא על ידי האב בלבד.

האם בכל מצב חייב האב למול?

גם בדעתם של שלושת עמודי תורה אלו, האור זרוע, הרא"ש וחשי"ך ניתן לדייק שלא בכל מצב מחויב אבי הבן להשתדל למול את בנו בעצמו. כך כתוב באור זרוע (הלכות מילה עמוד 53): "והיכא שהאב יודע למול אסור לו להניח לאחר". וכן בדברי חשי"ך הנ"ל: "מי שהוא מוהל אינו רשאי ליתן את בנו לאחר". משמע מדבריהם שהחובה למול במו ידיו קיימת רק כשהאב יודע למול (דהיינו שפרוש המונח "מוהל" הוא מקצוע ולא "חותך"). כן משמע מדברי הרא"ש "אם אין האב רוצה למול כל ישראל חייבין למולו". דהיינו שרק אם האב יכול למול אבל אינו רוצה, אזי חל עליו איסור להעביר את האחריות למשהו אחר.

2. יש שליחות במילה

רוב ראשונים טוברים שאכן קיימת שליחות במצות מילה, כמו בכל מצוה אחרת. מסתימת הרמב"ם והשולחן ערוך אי אפשר להסיק שהם חולקים על קביעה זו, אלא רק שיש דין קדימה לאבי הבן באחריות ביצוע הברית, אך אין בהכרח מצוה בגופו. כן משמע מלשון הרמב"ם בהלכות מילה (פרק ג הלכה א): "מצוה על האב למול בנו יתר על מה שמצווין ישראל".

וכן נראה מפשטות הברייתא בקידושין (כט ע"א) :

תנו רבנן האב חייב בבנו למולו, לפדותו, ללמדו תורה ולהשיאו אישה וללמדו אומנות ויש אומרים אף להושיטו במים.

ולא מצינו אבות שנמנעים מלשכור שירותי מלמד או שדכן או מורה לשחיה בטענה שאלו מצוות בגופם שאי אפשר לקיימן על ידי הזולת.

רבי יונתן אייבשיץ בספר כרתי ופלתי (יורה דעה כח ס"ק ז) כותב שודאי שנאמר שישלוחו של אדם כמותו" והעיקר הוא שימנה את המוחל לשליח:

אך הני מילי במינהו שליח ואמר לו עשה בשלוחתי, פשיטא ששלוחו של אדם כמותו. אבל אם מכבדו דרך כיבוד במצוה זו אינו מקבל שכר שהמצוה היה בידו ונתנה לאחר, בזו ודאי לא שייך שליחות.

וכן כותב הפרי מגדים (יורה דעה כח ס"ק יז): "ומכל מקום המנהג הפשוט הוא לכבד אחר

אף שאבי הבן מוהל בעצמו".

בעל תבואות שור ביורה דעה (שם) תמה על דברי הש"ך וכתב:

ומי לא ידע דמצוה דיליה הוא ועליו מוטלת תחילה, אלא מנא ליה דלא מצי שליח? ... נראה לעניות דעתי דוקא היכא דקעביד שליח לא בדרך שמכבד לאחר לזכות במצוה, רק נראה כאינו רוצה לטרוח בעצמו. (כפי שראינו, גם בדעת הש"ך ניתן לדייק כך).

התבואות שור מביא ראייה לדבריו מסוגית בהרת (צרת) במילה (שבת קלג ע"א) :

"ימול" - אפילו אמר האב לקוץ בהרת בנו הוא מכוון, קאתי עשה (של מילה) ודחי לא תעשה (של הסרת בהרת), ופריך אי איכא אחר, ליעבד אחר (ולא חיישינן לשליחות) דאמר ריש לקיש כל מקום שאתה מוצא עשה דחי לא תעשה אם יכול לקיים שניהם מוטב.

דהיינו ששליח יכול למול בלא פקפוק, בתנאי שאבי הבן מכבד את המוהל בצורה כזאת

שהאב מראה שהוא מעונין לקיים את המצווה המוטלת עליו ואינו מבזה אותה.

השולחן ערוך (יורה דעה רסה, ז) פסק :

כשהאב עצמו מוהל את בנו הוא מברך שהחיינו ואם המוהל הוא אחר יש

אומרים שאין ברכת שהחיינו ולרמב"ם לעולם האב מברך שהחיינו.

וכתב הגר"א (שם ס"ק לה) : "ודברי הרמב"ם נכונים דודאי אף שעושה אחר כאילו עשה

בעצמו". ומפורש בדברי בית הלוי (חלק א סימן ז) :

ומכל מקום נראה מהך סוגיא דשבת (ליעבד אחרי) מוכח דלא כשי"ך, דמילה גם כן אפשר על ידי שליח... ויש לזוהר כשאין האב יכול למול. שיצוה למוהל בתורת שליחות ויוצא בזה ידי חובתו. שהטילה התורה עליו לכתחילה. כך סוברים עוד הרבה פוסקים שאכן קיימת שליחות אצל מילה.

"מצוה בו יותר מבשלוחו"

אפילו אם נאמר שתתכן שליחות במילה יש להסתייג ולומר שהכלל: "שלוחו של אדם כמותו". מתיחס לסטטוס המשפטי של מעשה המצוה, ובמקרה דגן משמעות מעמד זה היא שהילד מוגדר כנימול כשר, אבל בענין עדיפות ביצוע המצוה ישנו כלל נוסף - "מצוה בו יותר משלוחו" ויתכן לומר שעדיין ישנו הידור לאבי הבן למול במו ידיו. בענין שני המושגים הללו כתב המגן אברהם (אורח חיים רנ ס"ק א): "דלאו דוקא בשבת אלא בכל מצוה אמרינן מצוה בו יותר משלוחו", וכן כתב הפתחי תשובה (אבן העזר סימן לה ס"ק א). אולם בשו"ת מהר"ח אור זרוע (סימן קכח) כתב שכלל זה שייך לשתי מצות בלבד - קידושי אישה והכנת צרכי שבת, וכן כתב יד המלך על הרמב"ם (הלכות שבת פרק להלכה ו). כתב הגאון רבי אליעזר הפוסק (שו"ת מור ואהלות סימן לא):

"מצוה בו יותר מבשלוחו" נאמר רק כשעושה השליח הדבר בחינם אבל

כשהשליח מקבל שכר אמרינן "יד פועל כיד בעל הבית" (בבא מציעא צו ע"א).

וכן כתב המחנה אפרים (הלכות שלוחין סימן יא) שכשעושה מעקה על ידי פועל (אפילו גוי) מברך על עשייתו מכיון דיד הפועל כיד בעל הבית, וכל שכן כשמדובר בעבדו. בשו"ת בית אפרים (לרבי אפרים מרגולית חושן משפט סימן סו) הביא שדעת הדרכי משה היא שהאב קיים את מצותו על ידי השליח, אבל שכר המצוה (בעולם הבא) הוא של השליח, בתנאי שהשליח משמש שלא על מנת לקבל פרס, מה שאין כן אם המוהל מקבל שכר. (מכאן ראייה שאבי הבן צריך לשלם למוהל והמוהל מצדו צריך לסרב לקבלו.)

3. אין שליחות - וגם אין צורך בשליחות

בנוסף לשתי השיטות הקודמות, ניתן לציין דרך שלישית, לפיה אין אנו מכריחים את אבי הבן למול את בנו בעצמו כדי שימלא את חובתו, ואיננו זקוקים לבחור באופציה של שליחות, בשעה שיש שמטילים ספק בהידור בדרך זו. ראש המדברים בשיטה זו הוא מהר"ח אור זרוע, (שהוא בנו של בעל אור זרוע הגדול, שהוא הראשון שעליו הסתמכו כל הפוסקים שטענו שאין שליחות במילה). וכך כתב בשו"ת שלו (סימן יא):

נראה דאין האב חייב למול את בנו בידי אלא לעסוק שיהיה נימול דומיא

דכל הני דקחשיב בקידושין התם ללמדו תורה וללמדו אומנות. ולהושיטו

בנחר, וכי לא ישכיר מלמד לבנו לתורה ולכל הני?... ועוד אם האב חייב

למולו דוקא, אם כן אם מל אותו אחר בלא רשות האב שאינו חפץ בשליחותו

(הרי הילד אינו נימול ויצטרך להטיף ממנו דם ברית!)

במילים אחרות, על מנת לקיים את מצות ברית מילה על הצד המהודד ביותר על אבי הבן לארגן את הברית, להזמין את המוהל, ולהכין את האולם והסעודה ותו לא - ואת האחריות הזאת לא ניתן להעביר לצד שלישי.

עיין ברמב"ן (פסחים ז ע"א) שכתב :

ואני אומר שכל מצוה שהאדם יוצא בה לכתחילה על ידי אחר כגון ביעור קבועה ב"עלי" וכן בשחיטה ומילה אם רצה, והביא לו מוהל שמל אותו יוצא ידי חובתו.

וכן כתב המאירי שם שמילה יכולה לעשות על ידי אחרים אף על פי שאינם שלוחיו. וכן כתב הר"טבי"א שם כשדן במצוות שהן חובה עליו אבל יוצא בהן על ידי אחרים, אפילו בלא שליחותו והזכיר ביעור חמץ ומילת בנו.

כן היא דעת בעל שו"ת משיבת נפש שכתב (סימן מ) :

ולכן נראה דודאי כיון דגלי רחמנא היכא דלא מהליה אבוא מחוייב בית דין למולו אם כן מצות מילה מוטלת על כל אדם המחוייב למול. היכא דלא מהליה אביו, אם כן מה שצותה התורה המצוה על האב היינו **שהוא מחוייב להשתדל שיהיה בנו נימול** וזהו כמו שאמרו שחייב ללמדו תורה ואם שוכר מלמד ודאי יוצא גם כן... וגם מצוה דידיה הוא שאין אחר רשאי לגזול ממנו בלא דעתו.

וכן הובא בשו"ת בית אפרים באריכות (חושן משפט סימן סז) :

...כשמל אחר יש כאילו שתי מצוות המל מקיים בעצמו מצות מילה מדין בית דין כיון שאין האב מל בעצמו, וגם האב מקיים מצות האב על השתדלותו במילתו והכנת המוהל. וכשמל אחר שלא על פי האב, הוא מפסיד מצות האב כיון שנימול שלא על פי האב והמוהל מקיים עדיין מצות בית דין,

והחפסד הזה כמובן הינו היסוד של הקנס של עשרה זהובים שחייב הרא"ש לתת לאב.

וכן מובא בתשובת מהרי"ל (סימן יח) :

שהאב מברך "להכניסו" דאין חיוב שימול דוקא הוא בעצמו רק שהחיוב עליו להכניסו בברית.

ד. איסור חבלה

בנוסף לדיון העקרוני הני"ל, יש לברר האם קיים חשש של "חובל!" כשהדיוט מל ילד, גם

כשמדובר בילדו.

כתב הרמב"ם בדיני חובל (פרק ה הלכה א) :

אסור לאדם לחבול בין לעצמו בין בחבריו. ולא החובל בלבד, אלא כל המכה אדם כשר מישראל בין קטן ובין גדול דרך נציון (נזיון או רים) הרי זה עובר בלא תעשה, שנאמר: "לא יוסיף להכותו" אם הזהירה התורה מלהוסיף בהכאת החוטא קל וחומר למכה את הצדיק.

לכאורה אפשר לומר שכל המכה את חבירו שלא בדרך ריב, אלא לתועלת, אינו עובר בלאו זה, ובמיוחד במקרה דנן שעל ידי החבלה מקיים הוא מצות עשה. אולם בשולחן ערוך (יורה דעה שלו, א) כתב:

נתנה התורה רשות לרופא לרפאות ומצוה היא ובכלל פקוח נפש... ומיהו לא יתעסק ברפואה אלא אם כן הוא בקי ולא יהיה שם גדול ממנו שאם לא כן הרי זה שופך דמים.

לכאורה אדם שלא מל מעולם וגם לא למד את האומנות הזאת ומל את בנו כשהמוהל עומד לידו דומה למצב של "שיש שם גדול ממנו" ואולי נכנס על ידי זה לגדר שופך דמים, פשוטו כמשמעו.

בתשובות דברי חיים (יורה דעה סימן קט) מביע את דעתו על מוהל שמבצע "תיקון" שאינו הכרחי לאחר ביצוע הברית: "ומי שחותך אחר כך רוצח הוא ויש לחשוש שהוא מזרע עמלק". וכן בספר זוכר הברית (פרק יג הלכה ז) כתב על מי שחותך יותר מדי ערלה: "ומי ביקש זאת מידך וגם תוכל לסכן את הילד!" ואם דעתם כך כשמדובר במוהל מוסמך, נוכל רק לשער את גודל תוכחתם במידה, ומי שגורם למצב שבו נדרש תיקון, הינו אדם שאינו מיומן כלל.

מה דינו של סטודנט לרפואה שטרם קבל רשות לעבוד כרופא וגרם לחבלה במטופל? הציץ אליעזר (חלק יד סימן לה) כותב בענין לקיחת דם על ידי מתלמד:

פוסק השולחן ערוך הרב שאסור אדם להכות את חבירו אפילו אם נתן לו רשות, כי אין לאדם רשות על גופו כלל... ואם כן ברור דאין היתר חבלה על גופו של זה... פרט אם אין אז אחר יותר טוב ממנו.

יוצא מן האמור לעיל שאף על פי שאין כאן מכה זדונית דרך ריב, בכל זאת החיובל שאינו מוסמך, אפילו עשה לשם מצוה ומתוך כוונות טהורות (ואפילו עם הסכמת החולה) עובר על לאו מן התורה או לכל הפחות איסור דרבנן. ואם הדברים אמורים לגבי סטודנטים לרפואה (ומבלי להכנס לשאלה האידך מגדלים דור המשך של רופאים), נראה שכל שכן שהדברים ראויים להיאמר על אדם המל את בנו כשהמוהל עומד לידו. אדם זה, יתכן שבשעה שמכניס את בנו לבריתו של אברהם אבינו מכניס את עצמו לאיסורים חמורים!

בשולחן ערוך (יורה דעה רסו, ז) פסק: "אדם שלא מל מעולם לא ימול בשבת שמא יקלקל ונמצא מחלל שבת" ומשמע שביום חול כן מותר. ושאל הרב ד"ר אברהם סופר את הרב וולדנברג. כיצד יתכן לאפשר לאדם שלא מל מעולם למול אפילו ביום חול, שהרי הוא גורם חבלה! בתשובה נציץ אליעזר חלק יד סימן לה התיר הרב וולדנברג לאדם למול בפעם ראשונה מארבעה טעמים:

1. מלשון השולחן ערוך משמע שקיים רק חשש בסבירות נמוכה שמא יקלקל.
2. עצם קיום המצוה כרוך בקצת צער ("עליך הורגנו כל היום").
3. מקום המילה מצומצם ומוגדר ואין הרבה מקום לחששות.
4. המוהל שעומד לידו משגיח על פעולותיו שלא יקלקל.

ומביא הרב וולדנברג מוה שכתב בשו"ת חכם צבי (סימן סט) כשמסביר מדוע במילה מספיק שמל פעם אחת כדי להתיר למול בשבת. וכן מביא דברי תוספות במגילה (ד ע"א ד"ה ויעבדתה), "דאין אדם מל אלא אם כן בקי דסכנה יש בדבר". ומסיים :
 שצריכים על כל פנים שכמה וכמה פעמים יעמוד מומחה על גביו וידריכהו איך לבצע זאת בלי שיגרום חבלה יתירה.
 כן פסק החיד"א (חיים שאל חלק א סימן נח) שבבביתות הראשונות תמיד יעמוד מומחה ליד המתלמד. ומביא את המהר"ם שיק באורח חיים (סימן קנא) שהסביר שמדובר באדם ש למד הדינים והשגיה כמה פעמים בשעת המילה אשר מזה יודע כמה צריך לחתוך ואיך עושים פריעה וכל צרכי המילה.
יוצא מכאן שההיתר למול בפעם הראשונה הינו רק לאדם שלמד מילה בתיאוריה והתכוון והשקיע לפני שניגש למלאכה.

"לא רוחי נוחה הימנו"

הרה"ג אברהם שפירא שליט"א אמר לאב אחד שהתכוון למול בעצמו: "לא רוחי נוחה ממנו". והרה"ג שלמה זלמן אוירבך כתב (נשמת אברהם ריש הילכות מילה סימן רס סעיף א) צריך עיון אם יש מצוה על האב למול בעצמו אף אם על ידי זה ורם צער יותר גדול לתינוק מאם היה נימול על ידי מוהל מומחה.
 ואמר לי הרב ד"ר אברהם סופר אברהם שמתוך דבריו של הרב אוירבך הבין שאין הוא מעודד את המעשה בכלל.

ה. סיכום כללי

1. לרוב פוסקים קיימת אפשרות של שליחות במילה, והכלל - "שלוחו של אדם כמותו" שייך במילה (כרתי ופלתי, פרי מגדים, ברכי יוסף, גר"א, בית הלוי, תבואות שור ועוד)
2. יש אומרים למרות הכלל הקודם, "מצוה בו יותר משלוחו", עדיף לאבי הבן למול בעצמו (מגן אברהם, פיתחי תשובה) ויש אומרים שאין עדיפות (יד המלך, רבי אליעזר הפוסק, בית אפרים ודרכי משה)
3. יש סוברים שאין שליחות במילה ומחייבים את האב למול (אור זרוע, רא"ש, ש"ך, רמ"א וחי אדם).
4. יש לדייק מהאור זרוע, הרא"ש והש"ך שרק אם אבי הבן יכול אלא שאינו רוצה לקיים את חובתו אזי אסור לו להעביר לאחר, אבל אחרת אין מניעה. (כאן יש מקום לדון האם האב חייב ללמוד את אומנות מילה כדי לצאת ידי חובתו).
5. יש סוברים שהמצוה על האב היא רק לארגן את חברית והאירגון הוא מצוה בגופו, אבל שפיר קעביד שנותן למוהל למול. (מהר"ח אור זרוע, רמב"ן, מאירי, ריטבי"א, משיבת נפש, מהר"ל)
6. יש סברה חזקה לומר שקיים צד של חובל, באדם שלא מל לעולם ושלא התכוון כלל

לקראת חברית, מה שאין כן באדם שלמד והתעניין באומנות זו בעוד מועד.
7. סוף דבר, יש מקום לברר מה בעצם מרוויח אבי הבן במעשה החיתוך בלבד? הרי נפסק בשולחן ערוך (יורה דעה רסד, ז): "המל ולא פרע - כאילו לא מל". ובפרק רבי אליעזר דמילה (שבת קלג ע"א) מסופר על מוחל שחתך את הערלה בשבת: ולא הספיק לגמור את המלאכה לפני צאת שבת ואמר רב אשי: "אישתכח דחבורה הוא דעבד וענוש כרת" - דהיינו שהוא חייב חטאת על מעשה חבלה במקום שרק נעשתה חצי מצוה. לכן, חוץ מברכת "על המילה" (בנוסף לברכות "להכניסו" ו-"שהחיינו") יש להסתפק במידת התועלת של חיתוך ללא פריעה.